

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ
ІМ. М. В. ЛИСЕНКА**

ДАНКАНИЧ Ганна Михайлівна

УДК 784.011.4:36.77](477.87)"195/201"(043.5)

**ПРОФЕСІЙНЕ ВОКАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЗАКАРПАТТЯ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ
В АСПЕКТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ**

17.00.03 – музичне мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівській національній музичній академії імені М. В. Лисенка Міністерства культури України (м. Львів).

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства, доцент
ЖИШКОВИЧ Мирослава Андріївна,
Львівська національна музична академія
імені М.В. Лисенка, професор кафедри
сольного співу
(м. Львів)

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
БЕРМЕС Ірина Лаврентіївна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, завідувач
кафедри методики музичного виховання
і диригування
(м. Дрогобич)

кандидат мистецтвознавства
МИКУЛАНИНЕЦЬ Леся Михайлівна,
Мукачівський державний університет,
старший викладач кафедри співу,
диригування
і музично-теоретичних дисциплін
(м. Мукачево)

Захист відбудеться 29 березня 2019 р. о 10:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.869.01 Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка Міністерства культури України за адресою: 79005, м. Львів, вул. О. Нижанківського, 5.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка Міністерства культури України за адресою: 79005, м. Львів, вул. О. Нижанківського, 5.

Автореферат розісланий 28 лютого 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор мистецтвознавства, професор

Н. І. Сиротинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Історія становлення та розвитку професійного вокального мистецтва на Закарпатті у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття залишається однією з найменш досліджених ділянок музичної культури Західної України. Однак, враховуючи сформовані тут здавна міцні традиції та осмислюючи роль співаків краю в контексті репрезентації високого рівня виконавської майстерності у загальноєвропейському мистецькому просторі, можна стверджувати, що дослідження феномену міжкультурної комунікації у їхній творчій діяльності заслуговує на неабияку увагу. Географічне розташування регіону та особливості його історичного розвитку стали сприятливим підґрунтям для взаємопроникнення різних культур, а відтак – для розмаїття мистецьких цінностей.

Зацікавленість даною темою зумовлюється відсутністю комплексного ґрунтового наукового дослідження, присвяченого міжкультурній комунікації як чиннику становлення вокального професіоналізму на Закарпатті.

Тема дослідження є важливою з погляду творчого використання та збереження в Україні традицій національного музичного виховання співаків як одного з важливих загальнодержавних факторів. Відтак, відсутність спеціальних досліджень спонукала до наукового пошуку на рівні дисертаційної роботи «Професійне вокальне мистецтво Закарпаття другої половини ХХ – початку ХХІ століття в аспекті міжкультурної комунікації». Актуальність запропонованої теми зумовлена значущістю історії вокального мистецтва регіону в українському загальнонаціональному культурно-історичному континуумі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі історії музики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка відповідно до плану наукових робіт і є частиною комплексної теми №3 «Українська музика в контексті світової музичної культури» перспективного тематичного плану науково-дослідної діяльності Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка на 2014–2019 рр. Тему затверджено Вченою радою Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка (протокол № 4 від 19 січня 2014 р.).

Мета дослідження полягає у музикознавчій реконструкції процесів формування та розвитку професійного вокального мистецтва на Закарпатті другої половини ХХ – початку ХХІ століття у контексті міжкультурної комунікації з європейськими національними вокальними

школами.

Виконання поставленої мети зумовило вирішення таких **завдань**:

- розглянути множинність трактувань феномену міжкультурної комунікації у сучасному науковому дискурсі та уточнити сутність цього концепту як чинника взаємозбагачення європейських національних традицій;
- довести ефективність методологічних підходів культурологічної регіоніки у дослідженні розвитку мистецтва академічного співу на Закарпатті;
- обґрунтувати вплив вокальних шкіл Європи на формування професіоналізму закарпатських співаків та проаналізувати особливості творчого зростання цих виконавців у світлі міжкультурних взаємин;
- здійснити періодизацію розвитку професійного мистецтва співу на теренах краю від передумов його становлення у 20-х роках ХХ століття і до сьогодення;
- висвітлити організаційні засади поетапного впровадження вокальної освіти у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття;
- охарактеризувати особливості формування культурних традицій на прикладі діяльності знакових постатей співаків регіону;
- розглянути аспекти розвитку виконавського та педагогічного вокального мистецтва у зазначених хронологічних межах;
- розкрити головні рушійні чинники розвитку професійної майстерності закарпатських співаків через: а) виявлення впливів європейських національних традицій на формування вокального виконавства та педагогіки регіону; б) аналіз індивідуальних особливостей, що увиразнюють творчу діяльність співаків; в) окреслення фахових якостей найбільш яскравих представників краю зазначеного періоду.

Об’єкт дослідження – процеси становлення та розвитку професійного вокального мистецтва Закарпаття другої половини ХХ – початку ХХІ століття в аспекті міжкультурної комунікації.

Предмет дослідження – професійне вокальне мистецтво (виконавство та освіта) Закарпаття як регіональний мистецький феномен української культури.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Методи дослідження. Теоретико-методологічна основа роботи ґрунтується на гносеологічних положеннях, що забезпечують об’єктивне уявлення про сутність загальних і конкретних аспектів впливу

європейських національних традицій на розвиток професійного мистецтва співу на Закарпатті. Конкретна розробка методології дослідження охоплює принцип міжкультурної комунікації як чинника, що спрямований на взаємозумовленість культурно-освітніх явищ на рівні загальної історії розвитку вокального мистецтва, розкриття засад виховання характеру співака-виконавця – суб'єкта історичного процесу – крізь призму освіти загалом та музичного й вокального вишколу зокрема.

У процесі дослідження даної теми поєднано такі **методи**:

- джерелознавчо-пошуковий – з метою опрацювання української та зарубіжної історичної, науково-педагогічної, музикознавчої і методичної літератури;
- пошуково-бібліографічний – для вивчення та систематизації архівних джерел, статистичних звітів освітніх і концертних установ;
- хронологічний – для визначення основних етапів розвитку вокального мистецтва Закарпаття другої половини ХХ – початку ХХІ століття;
- логіко-синтегичний – на рівні порівняльної характеристики роботи освітніх інституцій, навчальних планів, програм концертних виступів, репертуару співаків-виконавців краю тощо;
- аналітичний – для здійснення об'єктивного аналізу процесів суспільного та культурно-мистецького життя регіону в межах окресленого періоду.

Теоретична база дослідження. Робота над дисертацією зумовила потребу опрацювання суміжних джерел у галузі філософії, психології, мистецтвознавства, музикознавства та культурології.

Теоретичну базу дисертаційної роботи становлять праці:

- з мистецтвознавства та культурології: І. Бермес, Ю. Богуцького, С. Зуєва, О. Кавунник, А. Козак, О. Копієвської, О. Котляревської, З. Ластовецької-Соланської, Л. Микуланинець, О. Миронової, М. Ржевської, Т. Росул, Ю. Сугробої, В. Шульгіної, О. Яковлева та ін.;
- з філософії та соціології: А. Івейнса (Evans), Е. Холла (Hall), М. Гіннера (Hinner), Дж. Кейтон (Keyton), О. Тейлора (Taylor), В. Аксьонової, І. Бахова, С. Волкова, Н. Захарчук, І. М'язової, Б. Слющинського, Т. Сніци, М. Сотер, У. Ханас, В. Щербині та ін.;
- з теорії та історії музичного мистецтва: Ф. Блюма (Blume), С. Гонсалвес (Gonçalves), Ю. МакКімм-Фордервінклер (McKimm-Vorderwinkler), М. де Розаріо-Соузи (Rosário Sousa), С. Бедакової, О. Васюти, І. Глібовицького, О. Гріна, Л. Кияновської, А. Литвиненко, М. Слабченко та ін.;
- з історії вокального мистецтва: Б. Коффіна (Coffin), М. Дейм (Dayme), Р. Міллера (Miller), Дж. Вайтенера (Whitener), В. Антонюк, Б. Гнидя,

М. Жишкович, Р. Калин, Г. Карась, Ю. Маслової, Л. Цуркан, О. Чигера, Є. Шуневич, Л. Ярославцевої та ін.

Осмилення предмету дослідження потребувало вивчення основних положень науково-методичної спадщини знакових постатей закарпатських педагогів співу: А. Задора, В. Ромішовської, О. Левитської, В. Глодан, Г. Бохорської, Н. Куклишиної та ін.

Для підтвердження достовірності інформації зібрано та опрацьовано об'ємний масив архівних матеріалів Ужгородського музичного коледжу імені Д. Є. Задора.

До **джерельної бази дослідження** залучено матеріали, які репрезентують розвиток вокального мистецтва на Закарпатті у межах означеного періоду, зокрема фонди бібліотек: Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка, Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Ф. Потушняка, бібліотеки Ужгородського національного університету, Ужгородського краєзнавчого музею. Використано матеріали публікацій, близьких досліджуваній проблематиці, а також періодичних видань Закарпаття другої половини ХХ – початку ХХІ століття («Закарпатська правда», «Новини Закарпаття», «Вісті Ужгородщини», «Закарпатська Україна», «Наш рідний край», «Ужгород», «Культурологічні джерела»). Досліджено матеріали зарубіжної преси (зокрема, угорських видань «*Táj-Kép*», «*Kossuth Népe*», «*Parlando*»), енциклопедичні та довідкові видання, а також – спогади та інтерв'ю, які разом з архівними документами стали джерелом важливої інформації для написання дисертаційної роботи.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у тому, що в українському музикознавстві *вперше*:

- цілісно досліджено і системно проаналізовано етапи становлення мистецтва академічного співу та вокальної освіти на Закарпатті в концептуальному полі міжкультурної комунікації;
- конкретизовано методологічні підходи культурологічної регіоніки та доведено їх ефективність у простеженні міжкультурно-комунікативних процесів, які відбувалися на території краю протягом досліджуваного періоду;
- уточнено вплив феномену міжкультурної комунікації на становлення і розвиток професіоналізму співаків регіону;
- систематизовано визначальні тенденції і закономірності розвитку вокального мистецтва на теренах Закарпаття у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття;

- в історичному аспекті здійснено узагальнене дослідження системи музичного виховання співаків регіону, її складників та функцій у контексті домінантних форм діяльності освітніх інституцій у музичній галузі й на цій основі висвітлено зміст і методику музично-навчальної роботи;
- на основі архівних матеріалів та інших документів розкрито шляхи вдосконалення професійної підготовки митців окресленого періоду;
- увиразнено особливості формування культурних традицій на прикладі досвіду провідних вокалістів Закарпаття;
- виокремлено важливе значення багатогранної діяльності засновників вокального відділу Ужгородського державного музичного училища імені Д. Є. Задора та проаналізовано їхній внесок у формування теоретичних і практичних основ професійного академічного співу;
- з'ясовано роль визначних закарпатських виконавців у контексті розвитку вокального мистецтва України та країн Європи.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані в культурологічних та мистецтвознавчих працях із проблем вокального мистецтва, біографістики, історії та теорії мистецтва, при підготовці узагальнюючих праць з історії української музичної культури.

Практичне значення результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації сприятимуть вивченню історії української музики та художнього краєзнавства, можуть бути застосовані в лекційних курсах «Історія вокального мистецтва» та «Основи вокальної методики», а також у написанні навчальних посібників з історії й теорії виконавства для вокальних факультетів музичних навчальних закладів усіх рівнів акредитації.

Особистий внесок здобувача. Вперше у науковій літературі:

- здійснено аналіз становлення та розвитку професійного академічного співу на Закарпатті під впливом явища міжкультурної комунікації;
- цілісно висвітлено аспекти розвитку вокального виконавства та освіти регіону в хронологічних межах другої половини ХХ – початку ХХІ століття;
- головні рушійні чинники розвитку досліджуваного явища виявлено через розгорнуту характеристику професійних якостей найбільш яскравих співаків окресленого періоду.

На основі систематизації маловідомих в українському музикознавстві матеріалів, особистих інтерв'ю з представниками вокального мистецтва краю, аудіо- та відеозаписів обґрунтовано вплив європейських

національних традицій на формування професіоналізму закарпатських виконавців.

Дисертація є самостійною науковою працею. Всі публікації здобувача одноосібні.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації пройшли апробацію і відображені в доповідях на семи науково-практичних конференціях, зокрема:

міжнародних: XVI Міжнародна науково-практична конференція «Молоді музикознавці України» (м. Київ, січень 2014); Міжнародна наукова конференція молодих музикознавців «Музикознавчі студії» (м. Львів, 2016); I Міжнародна науково-практична конференція «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття» (м. Мукачево, 2017);

всеукраїнських: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих науковців «Музикознавчі студії» (м. Львів, 2014); III Всеукраїнська науково-практична конференція «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття» (м. Мукачево, 2014); Всеукраїнська науково-практична конференція молодих музикознавців «Музикознавчі студії» (м. Львів, 2015); IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття» (м. Мукачево, 2015).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 11 одноосібних публікаціях автора, з них 6 – у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, 1 – у науковому міжнародному періодичному виданні, 4 – статті в інших наукових збірках та тези у збірках матеріалів конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків (копій документів, світлин, порівняльних таблиць, нотних прикладів). Загальний обсяг роботи – 337 сторінок, основний зміст подано на 183 сторінках. Список використаних джерел містить 473 найменування (з них 37 – іншомовні). Додатки охоплюють 116 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми роботи та ступінь її теоретичної розробки; сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет та хронологічні межі дослідження; визначено методи, теоретичну основу, джерельну базу та наукову новизну; розкрито теоретичне й практичне значення роботи, надано інформацію про апробацію її результатів та публікації автора, а також про структуру й обсяг дисертації.

У Розділі 1 «Теоретичні засади дослідження вокального мистецтва Закарпаття в концептуальному полі міжкультурної комунікації», який складається з двох підрозділів, виокремлено методологічні основи роботи та обґрунтовано її дослідницьку стратегію.

У підрозділі 1.1. *«Множинність інтерпретацій концепту міжкультурної комунікації у системі філософсько-гуманітарних наук»* проаналізовано наукові праці з філософії, психології та соціології, здійснено огляд наукової літератури на предмет ступеня опрацювання тематики досліджуваного явища, з'ясовано його сутність як чинника ефективного розвитку суспільства. Аналіз джерельних матеріалів, виявлених у процесі пошуку, свідчить про різнобічність інтерпретацій концепту міжкультурної комунікації, пов'язану насамперед із його значущістю та всебічним застосуванням, а також спробами науковців якнайповніше відобразити багатогранність змісту даного феномену.

Міжкультурна комунікація виступає предметом досліджень етики, лінгвістики, філософії, соціології, психології, педагогіки та інших наук, уможливорює сприйняття елементів інших культур та демонструє здатність трансляції своїх надбань від покоління до покоління. Відтак, дане явище є підґрунтям для соціокультурних змін і характеризується різноманіттям та динамічністю, а обмін мистецькими цінностями набуває нового значення і знаходить свій вираз у синтезі та взаємовпливі. Серед розглянутих у роботі інтерпретацій вказаного концепту найбільш переконливим вважаємо трактування І. М'язової; дослідниця тлумачить міжкультурну комунікацію як соціальний феномен, сутність якого полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних національних культур та субкультур у межах чітко визначеного просторово-часового континууму.

У підрозділі 1.2. *«Методологічні підходи культурологічної регіоніки як засоби дослідження вокального мистецтва Закарпаття в умовах міжкультурної комунікації»* доведено, що регіональний напрям мистецтвознавства покликаний нівелювати негативні явища глобалізаційних процесів у сучасному суспільстві. За О. Яковлевим, регіоніка вирішує двоєдине завдання: дослідження феноменів локальних культур та відтворення історії їхнього розвитку в новій якості. Спільною рисою краєзнавчих досліджень мистецтвознавчого спрямування є застосування єдиної бази історико-гуманітарних знань.

Методологічні підходи культурологічної регіоніки (а саме – застосування історико-типологічного, джерелознавчо-пошукового, жанрово-стильового, естетико-культурологічного та аналітичного методів) довели свою результативність у процесі комплексного аналізу

професійного вокального мистецтва Закарпаття в умовах міжкультурної комунікації.

Розділ 2 «Становлення та розвиток професійної вокальної освіти на Закарпатті крізь призму явища міжкультурної комунікації» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Європейські школи співу та їх вплив на розвиток професійного вокального мистецтва Закарпаття»* подано порівняльний аналіз національних вокальних традицій (італійської, німецької, австрійської, чеської, угорської та російської), завдяки яким у різні періоди відбувалася професіоналізація академічного співу регіону. Міцне західноєвропейське підґрунтя притаманне також регіональному відгалуженню української національної вокальної школи – львівській школі співу.

З'ясовано, що закарпатські співаки, навчаючись і працюючи за кордоном, мали можливість долучитися до кращих мистецьких надбань європейської вокальної культури. Вплив австрійської, чеської та угорської національних традицій (які, попри певні відмінності, успадкували принципи класичної школи італійського *bel canto*) позначився на фаховому формуванні митців регіону. У багатьох випадках набутий у Європі досвід та знання слугували професійному вдосконаленню співаків власне на Закарпатті (виконавська та педагогічна діяльність В. Ромішовської). У цьому вбачаємо доцентрову тенденцію інтеграції засад європейської культури в мистецьке середовище краю. Варто звернути увагу також на відцентровий рух: будучи майстрами високого класу та працюючи за кордоном, закарпатські вокалісти брали участь у вихованні молодого покоління перспективних європейських артистів (А. Задор, Н. Сафронова) та презентували високий рівень виконавського мистецтва (Георгіна фон Бенца).

У підрозділі 2.2. *«Етапи становлення та розвитку професійної вокальної освіти і виконавства в Закарпатському регіоні»* здійснено періодизацію становлення професійного вокального мистецтва на теренах краю у межах 20-х років ХХ – початку ХХІ століття. На основі аналізу джерельної бази дослідження виокремлено такі етапи:

– перший етап охоплює 1920–1930 роки. Територія Закарпаття, яка до 20-х років належала Австро-Угорській імперії, переходить під егіду Чехословаччини. Саме у цей час спостерігається значне пожвавлення міжкультурно-комунікативних процесів. Регіон став малою Батьківщиною для багатьох талановитих емігрантів, які доклали чимало зусиль для розбудови його культурного життя. Вагомий внесок у розвиток вокальної освіти здійснювали вихованці Будапештської музичної академії, Празької

та Віденської консерваторій, що відкривали тут свої приватні школи;
 – другий етап, який починається від 1945 р. і охоплює 1950-і рр., позначений кардинальними змінами у організації системи освіти, що були зумовлені входженням краю до складу УРСР. Розвитку професійного вокального мистецтва сприяло заснування двох важливих інституцій – Ужгородського державного музичного училища імені Д. Є. Задора та Закарпатської обласної філармонії. На викладацьку роботу були запрошені педагоги співу, які здобули вищу освіту у Західній Європі (В. Ромішовська, А. Задор), та фахівці з провідних консерваторій колишнього Радянського Союзу (П. Милославська, В. Мячина, О. Гаєва). Створене співпрацею цих митців поле міжкультурної комунікації стало сприятливим середовищем для виховання нового покоління закарпатських співаків;

– третій етап (1960–1970 рр.) характеризується посиленням українізації краю. При філармонії активно провадять концертно-виконавську діяльність Закарпатський народний хор та «Музичний лекторій»; до роботи в музичному училищі залучаються випускники провідних вищих навчальних закладів УРСР – Київської, Одеської та Львівської державних консерваторій (М. Михайлович, О. Левитська, В. Глодан-Кіш, Г. Бохорська). Гастрольна діяльність закарпатських виконавців уможливило репрезентацію вокального мистецтва регіону в інших країнах (здебільшого – соціалістичного табору);

– четвертий етап (1980–1990 рр.) пов'язаний із поступовим нівелюванням впливу радянської цензури та настанням державної незалежності України. У цей час значно змінюється репертуарне наповнення виконавських програм, посилюється фестивальний рух, відбувається поживлення концертного життя;

– п'ятий етап (від 2000 р. і до сьогодні) характеризується розмаїттям мистецьких взаємозв'язків та інтеграцією закарпатських митців у західноєвропейський культурний простір; відповідно, відбувається значне поживлення міжкультурно-комунікативних процесів. Представники молодого покоління співаків здобувають вищу професійну освіту в Словаччині, Угорщині, Франції, Італії, залучаються до міжнародних мистецьких проєктів, беруть участь у престижних конкурсах та фестивалях.

У підрозділі 2.3. *«Культурно-мистецькі передумови формування вокального мистецтва Закарпаття у першій половині ХХ століття»* розкрито передумови розвитку мистецтва академічного співу у регіоні та простежено вплив західноєвропейських вокальних традицій на

формування культурного середовища краю у першій половині ХХ століття.

Процеси, які відбувалися у музичному житті Закарпаття 1919–1939 рр., стали сприятливим підґрунтям для подальшого розвитку вокального виконавства та формування професійної композиторської школи у другій половині ХХ ст. Серед дослідників культури регіону вказаного періоду слід насамперед назвати О. Гріна та Т. Росул; їхні наукові праці є головним джерелом достовірних відомостей про музичне середовище того часу.

У другій половині 20-х років ХХ століття на території Підкарпатської Русі відбувається стабілізація культурно-освітніх процесів. Вирішального значення набуває діяльність «Просвіти» і Товариства ім. О. Духновича, які формували шляхи розповсюдження професійного музичного мистецтва у Підкарпатській Русі та сприяли розвитку зв'язків з іншими регіонами. У першій половині ХХ ст. найбільш активною культуротворчою силою стала еміграція, яка заклала фундамент багатьох ланок творчого життя на теренах краю. Діяльність її представників стала ще одним яскравим прикладом позитивного впливу явища міжкультурної комунікації. Емігранти виступали на концертах, брали участь у академіях і святах, здійснювали просвітницьку місію серед місцевого населення та підготували відповідну базу для професійної освіти в музичній галузі.

Підрозділ 2.4. *«Вплив явища міжкультурної комунікації на творчу діяльність педагогів-вокалістів Ужгородського державного музичного училища ім. Д. Є. Задора»* складається з двох пунктів: *«Засновники вокального відділу УжДМУ ім. Д. Є. Задора та їхній внесок у розвиток вокального професіоналізму краю»* (2.4.1.) та *«Педагогічна і виконавська діяльність викладачів співу та ілюстраторів закладу у контексті міжкультурної комунікації»* (2.4.2).

Найвагомішим осередком надання фахового музичного виховання на Закарпатті було і залишається Ужгородське державне музичне училище ім. Д. Є. Задора (з 2017 року – Ужгородський музичний коледж ім. Д. Є. Задора). Велика кількість випускників вокального відділу закладу сьогодні продовжує здобувати вищу освіту в Угорщині, Словаччині, Франції та Італії, уможливаючи таким чином створення широкого простору міжкультурної комунікації. Їхня концертна та педагогічна діяльність розповсюджується не тільки в Україні, а й далеко за її межами.

Виховання митців високого фахового рівня було б неможливим без наполегливої праці викладачів, діяльність яких так само можна розглядати крізь призму явища міжкультурної комунікації. У підрозділі

проаналізовано творчу діяльність засновників відділу «Академічний спів» УжДМУ ім. Д. Є. Задора – В. Ромішовської, А. Задора, П. Милославської та В. Мячиної, а також інших талановитих педагогів, які у різні періоди здійснили вагомий внесок у розвиток професійного вокального мистецтва Закарпаття. Серед них було чимало випускників провідних консерваторій колишнього Радянського Союзу: Харківської державної консерваторії (О. Гаєва), Одеської державної консерваторії ім. А. В. Нежданової (О. Левитська, С. Безюлева), Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка (В. Глодан, Г. Бохорська, Н. Куклишина, Н. Підгородська) та ін. Важливу роль у концертному житті краю відіграли також ілюстратори, які працювали в Ужгородському державному музичному училищі. Серед них – К. Терещенко, Т. Ходак, І. Задор, Л. Лихожон, О. Шугаєв, Г. Оклія та ін. Ці співаки активно співпрацювали з мистецькими колективами області – Закарпатським народним хором, симфонічним та камерним оркестрами Закарпатської обласної філармонії. Викладачі, запрошені на роботу з віддалених куточків України та зарубіжжя, привнесли в мистецтво краю унікальні вокальні традиції різних національних шкіл. Саме тому їхня освітня і концертна діяльність викликає зацікавлення з погляду міжкультурної комунікації, трансферу знань та мистецьких надбань.

У Розділі 3 «**Міжкультурна комунікація як чинник формування виконавської майстерності закарпатських співаків**» доведено, що творче становлення представників вокального мистецтва регіону відбувалося у потужному міжкультурному середовищі; вдосконаливши своє сценічне вміння, вони сприяли продовженню кращих співацьких традицій Закарпаття та презентували високий рівень оперного і концертно-камерного виконавства за кордоном, здобуваючи міжнародне визнання. Розділ складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «*Концертно-виконавська діяльність творчих колективів та солістів Закарпатської обласної філармонії*» обґрунтовано думку про те, що у другій половині ХХ століття вирішальну роль у становленні професійного вокально-виконавського мистецтва краю відіграло відкриття великої кількості мистецьких інституцій, зокрема – Закарпатської обласної філармонії. Здійснено огляд творчої діяльності солістів Заслуженого академічного Закарпатського народного хору та ансамблю солістів «Гармонія»; констатовано, що вона була різноплановою та охоплювала широке міжкультурно-комунікативне поле, вияви якого простежуються у оригінальності репертуару солістів, широкій географії їхніх концертних виступів та особливостях

інтерпретації вокальних творів композиторів різних епох та національних шкіл.

У підрозділі 3.2. «Мистецькі досягнення закарпатських співаків у загальноєвропейському міжкультурному просторі» докладно висвітлено та проаналізовано творчу діяльність найбільш яскравих виконавців (здебільшого – випускників класу Андрія Задора: Г. Циполи, А. Алексика, В. Штефуци, Л. Васильченко, В. Мошшані та ін.), які здобули міжнародне визнання на оперних та концертних сценах за межами свого рідного краю й України. Простежено еволюцію їхнього становлення у вищих навчальних закладах після здобуття середньої спеціальної освіти та увиразнено найважливіші досягнення у сфері оперного і камерно-концертного виконавства; названі митці працювали солістами оперних театрів Києва, Москви, Челябінська, Горького, Будапешта, Відня та ін., а також провадили активну гастрольну діяльність, репрезентуючи високий фаховий рівень далеко за межами Батьківщини.

У додатках подано: перелік представників професійного вокального мистецтва Закарпаття – продовжувачів традицій співу Західної Європи, України та Росії, та перелік співаків, які здобули фахову освіту в Ужгородському державному музичному училищі імені Д. Є. Задора (таблиці, додаток А); переклад методичної статті А. Задора «*Módszertani elveim az énektanításban*» («Методологічні принципи викладання співу», додаток В); комплекс вправ для голосу, розроблений А. Задором (додаток С); інтерв'ю з народною артисткою СРСР та України Г. Циполою, народним артистом РСФСР А. Алексиком, заслуженою артисткою України О. Ільницькою-Хархаліс, заслуженою артисткою України Н. Мерцин-Боднар, заслуженим працівником культури України Н. Підгородською, солісткою Харківського державного академічного театру опери та балету імені М. Лисенка С. Безюлевою, професором Московського інституту сучасного мистецтва Н. Сафроною, головою циклової комісії «Академічний спів» УжДМУ ім. Д. Є. Задора Н. Куклишиною та артисткою Закарпатського народного хору Л. Байрак (додаток Д); світлини, афіші, програми концертів (додаток Е).

ВИСНОВКИ

Висновки узагальнюють результати дослідження.

1. **Розглянуто** різнобічні тлумачення феномену міжкультурної комунікації у сучасній науковій літературі та уточнено сутність цього явища як чинника ефективного розвитку європейських мистецьких традицій. Міжкультурна комунікація демонструє можливість взаємозбагачення духовними цінностями та стимулює здатність

суспільства до сприйняття унікальних культурних елементів інших народів; сутність даного концепту полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних національних культур та субкультур у межах чітко визначеного просторово-часового континууму. Успішне здійснення міжкультурно-комунікативних процесів залежить від потреби учасників у зацікавленому обміні інформацією, творчим досвідом та мистецькими надбаннями.

2. **Досліджено** ефективність методологічних підходів культурологічної регіоніки у вивченні історії розвитку професійного академічного співу на Закарпатті. У процесі комплексного аналізу вищезазначеного явища в умовах міжкультурної комунікації доведено результативність застосування історико-типологічного, джерелознавчо-пошукового, аналітичного, жанрово-стильового та естетико-культурологічного методів.

3. **Обґрунтовано** вплив європейських вокальних шкіл на формування професіоналізму співаків регіону та досліджено традиції, основні принципи й особливості вокального виконавства й освіти крізь призму міжкультурних взаємин. Становлення вокального мистецтва краю неможливо аналізувати поза явищем міжкультурної комунікації. Саме під його впливом у західному регіоні України загалом та на Закарпатті зокрема сформувалося потужне мистецьке середовище, яке існує до цього часу. Констатовано, що кращі здобутки австрійської, чеської та угорської національних шкіл стали результатом синтезу італійської та німецької традицій; відмінності між ними слід шукати у оригінальності репертуару представників цих напрямів та їхньому розумінні різноманітних музичних стилів. Навчаючись та працюючи за кордоном, закарпатські митці мали можливість опанувати основні засади європейської виконавської культури та пізніше застосовувати набуті знання для розвитку академічного співу на теренах рідного краю.

4. **Здійснено** періодизацію розвитку професійного вокального мистецтва на Закарпатті від передумов його становлення (20-і роки ХХ століття) і до сьогодення. На основі аналізу джерельної бази наукової роботи у вказаних хронологічних межах виокремлено п'ять етапів: перший – 1920–1930 роки; другий – від 1945 року і охоплює 1950-і роки; третій – 1960–1970 роки; четвертий – 1980–1990 роки; п'ятий – від 2000 року і до сьогодення.

5. **Висвітлено** організаційні засади поетапної професіоналізації навчання співу на теренах Закарпаття у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Визначальним чинником інтенсивного розвитку вокального мистецтва в регіоні у межах вказаного періоду стало формування фахівців

високого рівня в осередках професійної музичної освіти. Друга половина ХХ століття ознаменувала початок нового етапу розвитку науки і культури. Великим надбанням цього періоду стали реформи, спрямовані на демократизацію освіти. Незважаючи на той факт, що вкрай коротка часова відстань певною мірою перешкоджає об'єктивній оцінці мистецьких процесів, можемо стверджувати, що найвагомішим осередком надання фахової музичної підготовки на Закарпатті з самого початку свого заснування було Ужгородське державне музичне училище імені Д. Є. Задора (з 2017 р. – Ужгородський музичний коледж імені Д. Є. Задора). Виховання митців європейського рівня (Г. Циполи, А. Алексика, Г. фон Бенци, П. Матія та ін.) було результатом наполегливої праці викладачів закладу, діяльність яких так само можна розглядати у концептуальному полі міжкультурної комунікації.

6. Охарактеризовано особливості формування культурних традицій на прикладі діяльності знакових постатей вокального мистецтва краю. Обґрунтовано вплив європейських шкіл співу на становлення закарпатських митців. Кращі здобутки вокального мистецтва різних національностей акумулювали у своїй виконавській та педагогічній діяльності А. Задор, В. Ромішовська, Г. фон Бенца, В. Мошшані. Чимало закарпатських співаків (М. Зубанич, П. Матій, А. Алексик, В. Глодан-Кіш, Г. Бохорська, Н. Куклишина, Н. Підгородська, Н. Сафронова, М. Гаврилко-Лазур, М. Подкопаєв, М. Швах-Пекар та ін.) завдячують своїм фаховим становленням регіональному відгалуженню української національної вокальної школи – львівській школі співу. Професійну освіту у Росії здобули співаки В. Штефуца та О. Ільницька-Хархаліс.

7. Розглянуто аспекти формування професійного вокального мистецтва на Закарпатті у зазначених хронологічних межах, охарактеризовано етапи його становлення і розвитку у виконавському та педагогічному напрямках. На основі проаналізованого матеріалу констатовано вирішальну роль явища міжкультурної комунікації у творчому становленні провідних закарпатських співаків. Високий рівень концертно-виконавської діяльності представників професійного вокального мистецтва краю забезпечувався синтезом кращих надбань української, російської та західноєвропейської традицій співу. Вияви цього поєднання простежуються в різноманітності та оригінальності репертуару артистів, у розумінні стилістики виконуваних творів та у широкому географічному діапазоні їхньої сценічної діяльності. Гастрольні виступи співаків та соціокультурне середовище, яке їх оточувало, здійснювали великий вплив на їхній розвиток та вдосконалення, допомагали відкрити для себе нові творчі горизонти.

8. *Розкрито* головні рушійні чинники розвитку професійної майстерності закарпатських співаків шляхом виявлення впливів європейських національних традицій на формування вокального виконавства та педагогіки регіону, аналізу індивідуальних особливостей, що увиразнюють їхню творчу діяльність, а також окреслення фахових якостей найбільш яскравих представників Закарпаття зазначеного періоду.

Дослідження названої проблематики має широке поле для перспектив подальших музикознавчих досліджень. Матеріали дисертації сприятимуть поглибленню знань з історії розвитку вокального мистецтва у виконавському та педагогічному аспектах, а також збагаченню досвіду професійного вокального виховання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Данканич Г. Вокально-виконавська діяльність Андрія Алексика у контексті культурних взаємин між Україною та Росією у другій половині ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2014. №2. С. 63–70.

2. Данканич Г. Зіставлення явища культурної міграції та збереження зв'язків із вітчизняним мистецтвом (на прикладі педагогічної діяльності професора Надії Сафронової). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Тернопіль, 2014. №3. С. 145–151.

3. Данканич Г. Основні елементи методики викладання вокалу Андрія Задора через призму його власного педагогічного досвіду. *Київське музикознавство: зб. наук. пр. Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського та Київського інституту музики ім. Р. М. Глієра*. Київ, 2014. Вип. 49. С. 237–243.

4. Данканич Г. Продовження традицій львівської вокальної школи у виконавській діяльності Марії Зубанич. *Музикознавчі студії: наук. зб. Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка*. Львів, 2014. Вип. 32. С. 43–51.

5. Данканич Г. Творча постать Андрія Задора в контексті розвитку вокальної культури Закарпаття другої половини ХХ століття. *Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка: зб. наук. пр. Луганської державної академії культури і мистецтв*. Луганськ, 2014. Вип. 27–28. С. 45–53.

6. Данканич Г. Виконавська та педагогічна діяльність С. І. Безюлевої у світлі продовження традицій «еталонної школи співу».

Студії музикознавчі: наук. зб. Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. Львів, 2015. Вип. 35. С. 48–59.

Статті в міжнародному науковому періодичному виданні

7. Данканич Г. Світ сценічних образів у оперній творчості Гізели Циполи. *Міжнародний вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: Культурологія. Філологія. Музикознавство.* Вип. II (11). Київ: Міленіум, 2018. С. 201–205.

Статті в інших наукових збірках та збірках матеріалів конференцій

8. Данканич Г. Андрій Задор у контексті розвитку міжкультурних зв'язків між Угорщиною та Україною. *Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення.* Ужгород, 2016. Вип. 3. С. 228–238.

9. Данканич Г. Творча постать Г. В. Бохорської та її особистий внесок у розвиток вокального мистецтва на Закарпатті. *Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття: тези IV Всеукраїнської науково-практичної конференції.* Мукачево, 2015. С. 170–173.

10. Данканич Г. Творча діяльність солістів Закарпатського народного хору у другій половині XX століття через призму досліджень регіональної проблематики. *Музикознавчі студії: тези Міжнародної науково-практичної конференції.* Львів, 2016. С. 49–50.

11. Данканич Г. Формування і трансфер фахової культури на прикладі творчого шляху О. Ільницької-Хархаліс. *Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття: тези I Міжнародної науково-практичної конференції.* Мукачево, 2017. С. 216–219.

АНОТАЦІЯ

Данканич Ганна Михайлівна. Професійне вокальне мистецтво Закарпаття другої половини XX – початку XXI століття в аспекті міжкультурної комунікації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 «Музичне мистецтво». – Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. – Львів, 2019.

У роботі з'ясовано сутність явища міжкультурної комунікації як чинника становлення вокального професіоналізму на Закарпатті, обґрунтовано необхідність дослідження педагогічної та виконавської

діяльності співаків краю у музикознавчому, історичному та соціологічному аспектах. Охарактеризовано основні етапи становлення професійного вокального мистецтва Закарпаття у межах 20-х років ХХ – початку ХХІ століття. В інтеграції засад регіональної культури Закарпаття і країн Європи виокремлено значення доцентрової та відцентрової тенденцій. Основні рушійні чинники розвитку фахової майстерності закарпатських співаків розкрито через аналіз особливостей їхнього творчого почерку на основі виявлення впливів європейських вокальних шкіл; з'ясовано змістову сутність репертуару закарпатських виконавців та розкрито вплив інонаціонального середовища на рецепцію нотного матеріалу. На основі проаналізованих джерел доведено, що в аспекті пізнання регіональної традиції Закарпаття має своє неповторне мистецьке обличчя саме завдяки здійсненню процесів міжкультурної комунікації.

Ключові слова: професійне вокальне мистецтво Закарпаття, європейські національні школи співу, міжкультурна комунікація, культурологічна регіоніка, вокальна освіта, концертно-виконавська діяльність.

SUMMARY

Dankanych Hanna. Professional Vocal Art of Transcarpathia in the Second Half of the XX – at the Beginning of the XXI Century in the Aspect of Intercultural Communication. – Manuscript.

Thesis for the degree of Master of Arts in specialty 17.00.03 – Musical Art. – M. Lysenko Lviv National Music Academy, Managerial Staff of Culture and Arts. – Lviv, 2019.

In the thesis the essence of the phenomenon of intercultural communication as a factor of the formation and development of professional vocal art in Transcarpathia is clarified, the necessity of research of vocal-pedagogical and performing activities of Transcarpathian singers in musicological, historical and sociological aspects is substantiated. The chronological boundaries of the scientific research cover the period of the second half of the XX – the beginning of the XXI century.

One of the most pressing problems of our time is the negative influence of globalization processes, which unify the differences between nations, making the continuation of the unique cultural and artistic traditions quite impossible. The opposition to such influence are contemporary researches of the cultural region science. During the complex analysis of professional vocal art of Transcarpathia in the field of intercultural communication the effectiveness of methodological approaches of this perspective scientific direction (namely, the

use of historical-typological, source-research, aesthetic-cultural, genre-stylistical and analytical methods) has been proved.

In the relationship between Europe and Transcarpathia, the importance of centripetal and centrifugal tendencies is singled out. In many cases, the experience and knowledge acquired in Europe served the development of vocal art in the Transcarpathia itself (the best example would be performing and pedagogical activity of Vira Romishovska). The centrifugal tendency of the development of artistic ties between Transcarpathia and Europe can be viewed from a different angle. Being masters of high class and working abroad, Transcarpathian vocalists also enriched the European culture: they presented a professional level of performing arts (Georgina von Benza) and educated whole generations of promising European singers (Andriy Zador).

In the thesis the main stages of the formation of professional vocal art in Transcarpathia within the 20th years of the XX – the beginning of the XXI century are described. The determining factor for the intensive development of the musical culture of the region in the second half of the XX century was the establishment of centers for professional music education. Despite the fact that a short time distance hinders the objective assessment of artistic processes, it has been proved that Uzhhorod State High Music School named after D. E. Zador (today it's called Uzhhorod Musical College named after D. E. Zador) is the most important center for providing professional music education in Transcarpathia since its foundation. Despite the fact that the specified institution is an intermediate link in the professional growth of artists, it is of great importance for their future creative destiny. The education of artists of European significance (Gizela Tsipola, Andriy Aleksyuk, Georgina von Benza, Petro Matiy etc.) was the result of the tireless work of teachers of the institution, whose activities are also considered in the conceptual field of intercultural communication.

On the basis of the analyzed material it is proved that in the aspect of cognition of the regional tradition Transcarpathia has its unique artistic personality precisely due to the implementation of the processes of intercultural communication. They became a favorable ground for the education of a large number of outstanding personalities that influenced the development of professional vocal art in the region (Petro Matiy, Mariya Zubanych, Oksana Ilynitska-Kharhalis, Nadiya Pidgorodska) and presented their performing skills abroad, gaining recognition in many countries of the world (Gizela Tsipola, Andriy Aleksyuk, Vasyl Stefutsa, Victor Moshany, Georgina von Benza, etc.).

In the research the main factors of the development of professional skills of the Transcarpathian singers were discovered through an analysis of the

peculiarities of their creative style on the basis of detecting the influences of European vocal schools; an attempt to clarify the content of the repertoire of Transcarpathian artists and to find out the influence of the foreign media on the reception of the musical material was made.

The tested results of the research will contribute to the deepening of historical knowledge of the development of vocal art in the conceptual field of intercultural communication. The materials of the thesis can be useful for the further study of the history of professional vocal art of Transcarpathia.

Key words: professional vocal art of Transcarpathia, European national schools of singing, intercultural communication, cultural region science, vocal education, performing activity.

Підписано до друку 26.02.2019. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк на цифровому принтері.
Обсяг 0,9 ум.-друк. арк.
Наклад 100 примірників.
Зам. № 40

Видавець і виготовлювач
ТОВ «РІК-У»
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 р.